

Lessen uit de coronacrisis

Bart Van Craeynest
Hoofdeconoom Voka
Auteur 'Terug naar de feiten'

ABSTRACT

Like every crisis, covid-19 holds the opportunity to strengthen our economy/society through lessons learned from the crisis. This obviously requires that we take away the correct lessons from the current episode. In the past few months a number of all too easy conclusions have been drawn from the crisis that are not supported by the facts. Flexibility, robustness, digitalization and internationalization are up to now the key lessons from this crisis.

Meer dan een half jaar sinds de Wereldgezondheidsorganisatie covid-19 bestempelde als pandemie, blijft er nog altijd heel wat onduidelijkheid over hoe en/of hoe lang we met het virus moeten leven. Over de directe economische impact totnogtoe is ondertussen wel duidelijkheid. De uitbraak van het virus en de daaropvolgende lockdown-maatregelen om het virus onder controle te krijgen, resulteerden in een buiten oorlogstijd ongeziene economische terugval in de eerste helft van dit jaar. Met de afbouw van de lockdown kwamen er in de lente duidelijke tekenen van herstel van de economische activiteit, maar dat herstel is nog lang niet volledig. De voorbije maanden werd het almaar duidelijker dat we niet snel terugkeren naar business-as-usual, en dat er belangrijke economische schade blijft hangen. Uit enquêtes blijkt dat Belgische bedrijven ervan uitgaan dat hun activiteit ook in 2021 nog 10% lager zal liggen dan in normale omstandigheden. Tegen die achtergrond stellen bedrijven investeringen uit, haperen de exportmogelijkheden en zitten er de komende maanden allicht nog heel wat faillissementen en ontslagen aan te komen. Niettemin kunnen we die economische schade verwerken. Meer nog, we moeten er naar streven om op langere termijn sterker uit deze crisis te komen. Daarvoor is het evenwel cruciaal om de juiste lessen te trekken uit deze crisis.

De voorbije maanden werd al vanuit verschillende hoeken gegoocheld met allerlei conclusies over hoe na corona alles anders/beter wordt. Daarvoor zijn er met deze crisis zeker mogelijkheden. Ook in het verleden slaagde België er meermaals met succes in om crisismomenten aan te grijpen om de economie en/of samenleving structureel te versterken. Na de Tweede Wereldoorlog legde het Sociaal Pact de basis voor de sociale zekerheid en het sociaal overleg, begin jaren 80 werd in Poupehan een breed herstelplan uitgewerkt om de beleidsfouten na de oliecrisisen recht te zetten en begin jaren 90 tekende het Globaal Plan het pad uit naar toetreding tot de euro. Als we ook deze crisis kunnen omzetten in een structurele versterking van onze economie, dan kunnen we zowel de huidige schade wegwerken als een oplossing bieden voor de belangrijke uitdagingen die ons sowieso stonden te wachten, zoals de vergrijzing, de systematisch vertragende welvaartgroei en de klimaatuitdaging.

Verkeerde lessen uit corona

Het proces om sterker uit de huidige crisis te komen start met te vermijden dat we ons vastrijden in verkeerde conclusies over deze crisis. De voorbije weken en maanden werden op dat vlak nogal wat ballonnetjes opgelaten. Met de verkeerde lessen dreigen we evenwel de economische schade die blijft hangen na deze crisis nog te verergeren en zelfs structureel te maken. De schade aan onze welvaart op langere termijn zou in dat geval veel zwaarder kunnen gaan doorwegen dan de zware (maar uiteindelijk tijdelijke) klap die we de voorbije maanden te verwerken kregen.

Dit zijn voor mij de acht belangrijkste verkeerde lessen uit de coronacrisis totnogtoe (in willekeurige volgorde):

1. ‘Corona betekent het einde van het economische model gebaseerd op groei’

In bepaalde kringen lijkt economische groei een bron van allerlei kwaad: milieuvervuiling, klimaatverandering, ongelijkheid, armoede,... en nu zelfs ook de coronacrisis. Deze crisis zou dan het startpunt moeten zijn voor een nieuw economisch model zonder groei (hoewel niet gespecificeerd wordt hoe dat model dan zou werken). Daarbij wordt nogal vlot voorbije gegaan aan het feit dat economische groei de ruggengraat vormt van onze welvaartsstaat en dat het ook het beste recept is om de gevolgen van de huidige crisis weg te werken. Zonder economische groei wordt onze hele samenleving een ‘zero-sum game’. Er is dan een vaste hoeveelheid welvaart die verdeeld kan worden. Dat betekent dat bepaalde groepen binnen de samenleving er enkel op vooruit kunnen gaan als andere groepen erop achteruit gaan. In zo’n klimaat zou de bestaande trend van toenemende polarisatie in het publieke debat nog verergeren. Bovendien kan onze huidige welvaartsstaat niet overeind blijven zonder economische groei.

Volgens het recentste rapport van de Studiecommissie voor de vergrijzing duwt de veroudering van de bevolking de jaarlijkse sociale overheidsuitgaven tegen 2040 5% van het BBP, of 24 miljard in euro's van vandaag, hoger dan in 2019. Wat daarbij al te vaak vergeten wordt, is dat die raming steunt op de verwachting van een stevige economische groei. De Studiecommissie baseert haar analyses op een verwachte economische groei per hoofd van gemiddeld 1,2% per jaar in de komende 50 jaar. Ter vergelijking, de economische groei per hoofd is sinds de jaren 60 aan het vertragen en bedroeg de laatste 10 jaar maar 0,9% per jaar. De Studiecommissie rekent/hoopt dus op een versnelling van de economische groei om de vergrijzingsfactuur nog enigszins 'binnen de perken' te houden. Als de economische groei lager zou uitvallen, loopt de factuur snel verder op. Met een gemiddelde economische groei die 0,3% lager ligt, zou de vergrijzingsfactuur al oplopen tot 7% van het BBP, of zo'n 33 miljard. De Studiecommissie berekent geen scenario zonder economische groei, maar het zou duidelijk moeten zijn dat de vergrijzingsfactuur in dat geval heel snel onbetaalbaar zou worden.

Een gelijkaardig verhaal gaat op voor onze overheidsschuld. Die klimt in de huidige crisis allicht naar zo'n 120% van het BBP. Ondanks allerlei doemverhalen daarover blijft dat houdbaar, maar enkel op voorwaarde dat de economische groei terug op peil raakt. Economische groei maakt het mogelijk om de rentelasten op die schuld te dragen en vergroot de terugbetalingscapaciteit van de overheid. In die zin is groei een essentiële factor om onze overheidsschuld onder controle te houden. Zonder groei zou de schuldgraad snel gaan oplopen, en gaan heel onze overheidsfinanciën aan het wankelen. In zo'n scenario dreigt de overheid al snel failliet te gaan. Dan zouden naast onze sociale zekerheid ook de andere kerntaken van de overheid in het gedrang komen.

Zonder economische groei moeten we niet praten over extra middelen voor de zorg of over hogere pensioenen, maar eerder of welke delen van onze welvaartsstaat we nog willen behouden. Ook na corona is er geen nood aan minder, maar net aan meer economische groei om de impact van de crisis te verteren en om onze welvaartsstaat veilig te stellen voor de toekomst.

2. *'We moeten veel meer investeren in onze overheid/sociale zekerheid/gezondheidszorg'*

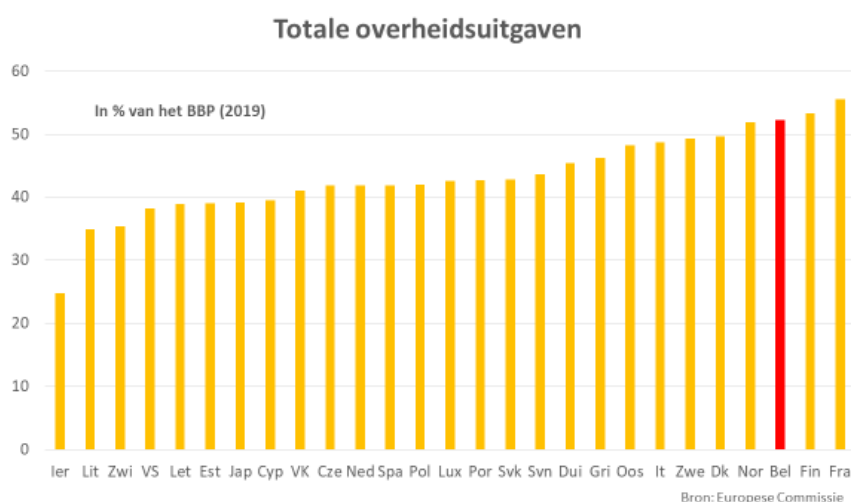
In sommige hoeken wordt de huidige crisis gezien als het bewijs dat we een sterke overheid nodig hebben, en dat we veel meer moeten investeren in die overheid. Dat we een sterke overheid nodig hebben, daar is evenwel al lang geen discussie meer over. De overheid speelt immers een cruciale rol op het vlak van onder meer veiligheid, rechtszekerheid, onderwijs, gezondheidszorg en bij uitbreiding de hele welvaartsstaat. Ons economisch systeem werkt best wanneer overheid en private spelers elkaar

versterken. En zeker in crisisperiodes komt de rol van de overheid nog meer in de verf. Crisissen zijn één van de redenen waarom overheden bij wijze van spreken uitgevonden zijn. Dat is met de coronacrisis niet anders.

Of dat ook betekent dat we veel meer moeten investeren in de overheid/sociale zekerheid/gezondheidszorg is een heel andere vraag. We hebben immers al een sterk uitgebouwde overheid. België behoort al decennialang tot de landen waar het meeste geld vloeit naar de overheid/sociale zekerheid/gezondheidszorg (zie grafiek 1).

GRAFIEK 1 – BELGISCHE OVERHEIDSUITGAVEN BEHOREN TOT DE HOOGSTE VAN EUROPA

Onze totale overheidsuitgaven bedroegen in 2019 52,3% van het BBP. Die zouden dit jaar naar 62,6% springen en na de crisis bij ongewijzigd beleid stabiliseren rond 55% van het BBP. In euro's van 2019 komt dat overeen met 260 miljard. Na Frankrijk en Finland zou België daarmee de derde hoogste overheidsuitgaven van Europa hebben. Dat we met zo'n groot overheidsbeslag toch op tekorten aan essentieel beschermingsmateriaal botsen, is onaanvaardbaar, maar niet meteen een zaak van een gebrek aan middelen. Tegen die achtergrond zou de eerste vraag niet moeten zijn om meer geld, maar eerder of de huidige middelen correct ingezet worden. Er zijn talrijke indicaties dat dat laatste in België lang niet altijd het geval is.

3. *'We moeten de koopkracht van de mensen ondersteunen'*

Zowel tijdens de acute fase van de crisis als met het oog op de relance duiken regelmatig voorstellen op om de koopkracht te ondersteunen. Die voorstellen steunen op een verkeerde inschatting van de crisis. Het Planbureau verwacht dat het gemiddeld

beschikbaar inkomen, een indicator van de gemiddelde koopkracht, in 2020 amper zal afnemen (-0,3%). Dat gemiddelde cijfer verbergt een zeer uiteenlopende impact voor verschillende groepen in de samenleving. Volgens enquêtes van de Nationale Bank geeft 71% van de Belgische gezinnen aan dat ze geen inkomensverlies ondervinden door de crisis. Voor nog eens 9% blijft het inkomensverlies beperkt tot minder dan 10%. Daartegenover staat dat 8% van de gezinnen meer dan 30% van hun inkomen verloren zien gaan.

Een grote meerderheid van de gezinnen is financieel niet of nauwelijks geraakt door de coronacrisis. Voor hen is er helemaal geen probleem van koopkracht, maar zorgen onder meer de coronamaatregelen en de vrees voor het virus er voor dat ze minder kunnen of willen uitgeven dan normaal. Dat vertaalde zich al in een spectaculaire stijging van het sparen van de gezinnen. De koopkrachtproblemen zitten bij een beperkt deel van de gezinnen, veelal de meest kwetsbaren, die wel hard geraakt worden. Opnieuw volgens de Nationale Bank ondervindt 9% van de gezinnen een inkomensverlies van meer dan 10%, terwijl ze maar over een spaarbuffer beschikken voor maximaal drie maanden levensonderhoud.

Het blijft politiek aanlokkelijk om uit te pakken met ideetjes om de koopkracht van de mensen breed te ondersteunen, maar dat komt grotendeels neer op verspilling. Tegen de achtergrond van de enorme budgettaire uitdagingen kunnen we ons dat soort verspilling niet veroorloven. Het beleid moet inzetten op gerichte koopkrachtmaatregelen naar de beperktere groep kwetsbare gezinnen. Voor koopkrachtcadeautjes voor iedereen is er geen ruimte.

4. *'We moeten ons meer richten op onszelf, dingen terug zelf produceren, lokaal kopen'*

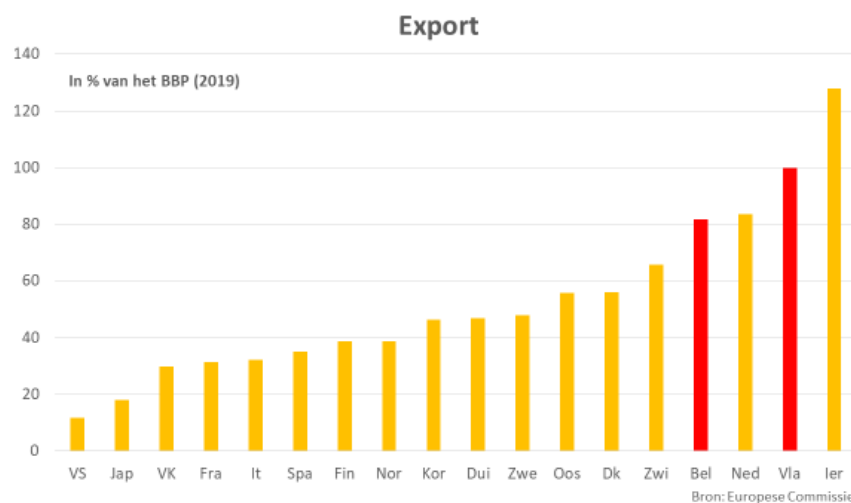
De coronacrisis werd al bestempeld als de finale doodsteek voor de globalisering, die trouwens al voor deze crisis onder druk stond. In dat kader zouden we meer zaken terug zelf moeten gaan produceren (waarbij tot vervelens toe verwezen wordt naar de mondkmaskers) en lokaal consumeren. Die redenering gaat evenwel voorbij aan zowat de belangrijkste pijler van de Belgische economie. In essentie is de Belgische markt gewoon te klein om ons huidige welvaartsniveau enkel lokaal te realiseren. Buitenlandse handel is dan ook een essentiële factor voor onze welvaart (zie grafiek 2). Volgens het Planbureau is 30% van onze welvaart en onze jobs direct en indirect gelinkt aan die buitenlandse handel. Bovendien horen de bedrijven die blootgesteld worden aan de internationale handel tot onze meest productieve.

Tegen de achtergrond van de toenemende erkenning van allerlei kosten verbonden aan internationaal transport en het toenemende belang van de individualisering van producten zijn er zeker gevallen waar er een business case te maken valt om activiteiten dicht bij de consument te organiseren. Maar dat moet geval per geval

geëvalueerd worden op de economische merites, eerder dan ingepast worden in een breed verhaal van reshoring. Dat betekent niet dat we moeten gaan voor ongebreidelde/ongecontroleerde globalisering zonder aandacht voor de verliezers daarvan, maar internationale handel is en blijft een cruciale pijler van onze welvaart. Economisch terugplooiën op onszelf zou gepaard gaan met een enorme stap terug in welvaart.

GRAFIEK 2 – EXPORT CRUCIAAL VOOR BELGIË/VLAANDEREN

5. ‘Onze economie/bedrijven moet kleinschaliger’

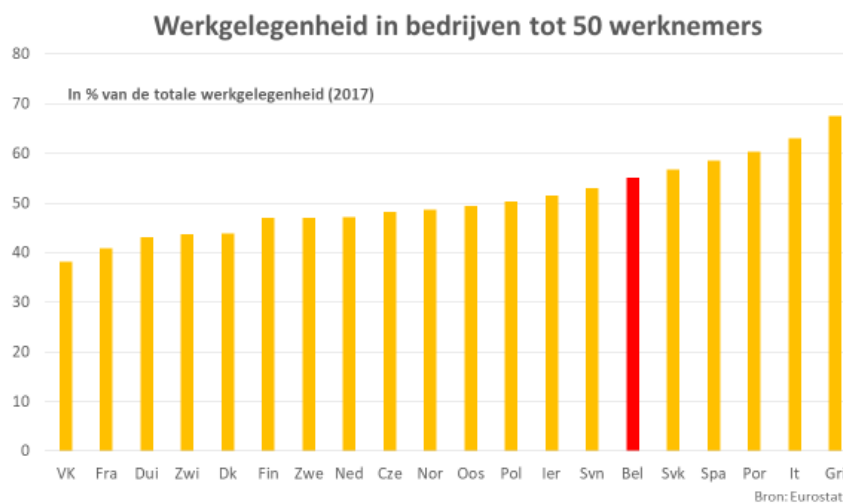
Er is de voorbije jaren heel wat academisch onderzoek gedaan naar de impact van ‘superstar’ bedrijven die een heel dominante positie innemen binnen hun sector. Dat kan gepaard gaan met nefaste gevolgen voor de investeringen in de sector, de productiviteit en uiteindelijk de algemene welvaart. Zoals hoger al aangehaald, zien sommigen de huidige crisis als een startschot voor een evolutie naar een nieuw soort economie. Kleinschaligheid voorstellen als een algemeen recept als oplossing voor allerlei problemen in onze economie en/of samenleving is evenwel onzin.

In de praktijk ‘blinkt’ België al uit in kleinschaligheid in de bedrijfswereld. Bedrijven met minder dan 50 werknemers zijn in België vandaag al goed voor 55% van de totale werkgelegenheid, wat bij de hoogste van Europa hoort (zie grafiek 3). In Spanje, Portugal, Italië en Griekenland ligt het aandeel van kleine ondernemingen nog hoger, maar dat zijn niet meteen voorbeeldlanden op economisch vlak. Bovendien zijn multinationals met voorsprong de meest productieve ondernemingen in onze

economie, en in die zin een cruciale motor van welvaartscreatie. Op internationaal vlak valt er zeker een debat te voeren over de problemen met de marktmacht van bepaalde bedrijven. Op Belgisch niveau is dat veel minder aan de orde, en kleinschaligheid kan nooit een algemeen recept zijn voor onze economie. Alles nog kleinschaliger maken, zou dan ook neerkomen op een duidelijke verlaging van onze welvaart.

GRAFIEK 3 – ALLES MOET KLEINSCHALIGER?

6. *‘Laat ons de jobs herverdelen via arbeidsduurverkorting en/of brugpensioen’*

De coronacrisis heeft onvermijdelijk een impact op de arbeidsmarkt. In de eerste helft van het jaar gingen in België netto 54.000 jobs verloren. Dat is ongeveer dubbel zoveel als tijdens elk van de drie voorgaande recessies, maar valt eigenlijk nog mee. De terugval in het aantal jobs is voornamelijk beperkt in vergelijking met de terugval in economische activiteit (-1% versus -15%) en in vergelijking met de rest van Europa. Tijdelijke werkloosheid speelde daarbij een cruciale rol, maar er zit ongetwijfeld nog slecht nieuws van op de arbeidsmarkt aan te komen. Als antwoord pleitten sommigen voor brugpensioen en arbeidsduurverkorting met loonbehoud om het aantal ontslagen te beperken. Dat zijn evenwel schijnoplossingen die vertrekken van een verkeerde inschatting van de werking van de arbeidsmarkt. Het kernidee is daarbij dat er een vaste hoeveelheid werk is in de economie die verdeeld kan worden onder de potentiële werkenden. In die optiek zou het vervroegd op pensioen sturen van oudere werkenden jobs vrijmaken voor jongeren. Maar zo werkte het niet in de jaren 80 toen het brugpensioen bedacht werd als antwoord op de hoge jongerenwerkloosheid. En zo

werkt het vandaag nog altijd niet. Landen met een goed werkende arbeidsmarkt creëren meer jobs voor ouderen en jongeren. Er is geen afruil in jobs omdat de hoeveelheid jobs in een economie eenvoudigweg geen vast gegeven is. Hetzelfde onzinnige argument werd trouwens ook al decennia eerder gebruikt om te pleiten tegen de toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt. Die zouden ook alleen maar de jobs van mannen innemen, wat uiteraard ook niet gebeurd is.

Bovendien vertrekken die pleidooien voor arbeidsherverdeling van een verkeerd uitgangspunt rond de crisis. Het is gewoon niet zo dat deze crisis onze arbeidsmarkt langdurig zal veranderen van een situatie van permanente krapte naar een situatie met een gigantisch arbeidsoverschot. Volgens het Planbureau en de Nationale Bank verdwijnen er in 2020-2021 netto respectievelijk 82.000 en 90.000 jobs. Dat is uiteraard een zware klap, maar zal de situatie op onze arbeidsmarkt niet structureel veranderen. De voorbije 25 jaar vereiste een normale economische groei zo'n 43.000 extra werkenden per jaar. En de komende jaren komt daar door de vergrijzing nog de zware pensioneringsgolf van de babyboomers bovenop. Om die te vervangen zijn ook extra mensen nodig. Als we straks terugkeren naar een normalere economische situatie zal de structurele krapte op de arbeidsmarkt die de voorbije jaren heel wat bedrijven parten speelde zich vrij snel terug laten voelen.

Tegen die achtergrond zijn maatregelen die de huidige jobverliezen structureel zouden maken, zoals brugpensioenen of algemene arbeidsduurverkorting met loonbehoud, niet aan de orde. Het blijft een slecht idee om mensen vervroegd uit de arbeidsmarkt te duwen of om vanuit een waanidee van herverdeling van jobs de loonkost zodanig op te drijven dat er jobs vernietigd worden. De focus moet liggen op de mensen die de komende maanden hun job verliezen zo snel mogelijk terug naar een nieuwe job te begeleiden, o.a. via gepaste opleiding, niet op met z'n allen minder gaan werken. Voor corona was meer mensen aan het werk een belangrijke beleidsdoelstelling. Na corona is die doelstelling alleen maar belangrijker geworden.

7. 'Onze overheid gaat failliet'

De huidige economische klap wordt vooral opgevangen door de overheid. Daardoor klimt het begrotingstekort dit jaar volgens sommige ramingen naar 12% van het BBP, of zo'n 50 miljard, en de overheidsschuld naar 120%. Dat leidde al tot allerlei doemverhalen over onze failliete overheden. Maar dat risico blijft vooralsnog beperkt. Ondanks de hoge overheidsschuld zijn de rentebetalingen op die schuld vandaag het laagst sinds de jaren 60. Dat heeft uiteraard te maken met de lage marktrentes. De Belgische overheid kan vandaag op 10 jaar lenen aan negatieve rentes. In die omstandigheden is het uiteraard makkelijk om een grote overheidsschuld te dragen zonder acuut gevaar op faillissement.

Dat betekent niet dat de overheden zich niets meer moeten aantrekken van hun financiën. De rente zal niet eeuwig negatief blijven (hoewel dat wel nog een tijd kan doorgaan). De mogelijkheid van een terug stijgende rente en van toekomstige crisissen impliceert dat de overheid inspanningen moet doen om de schuld onder controle te houden. De cruciale determinanten van overheidsschuld zijn de rente op die schuld, het begrotingstekort en de economische groei. Een beperkt begrotingstekort is in de huidige omstandigheden geen probleem, maar volgens de jongste ramingen blijft dat tekort zonder inspanningen na de crisis hangen op 5% van het BBP. Met zo'n tekort blijft de schuld ook na de coronacrisis verder oplopen. Nog belangrijker is evenwel de economische groei. Zoals eerder aangehaald, zou de overheidsschuld zonder economische groei heel snel oplopen. In zo'n scenario dreigt de overheid wel vrij snel 'failliet' te gaan.

Onze overheden staan na deze crisis zeker voor langdurige saneringsinspanningen om hun rekeningen terug op orde te krijgen en tegelijkertijd de vergrijzing op te vangen. Het huidige politieke klimaat maakt die uitdaging er niet makkelijker op. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat onze overheden hun financiën snel terug op orde krijgen. Op termijn zullen we de noodzakelijke budgettaire inspanningen evenwel niet kunnen ontlopen. Niettemin is onze overheid nog lang niet failliet.

8. *'Laat de rijken, de bedrijven, ... de crisis betalen'*

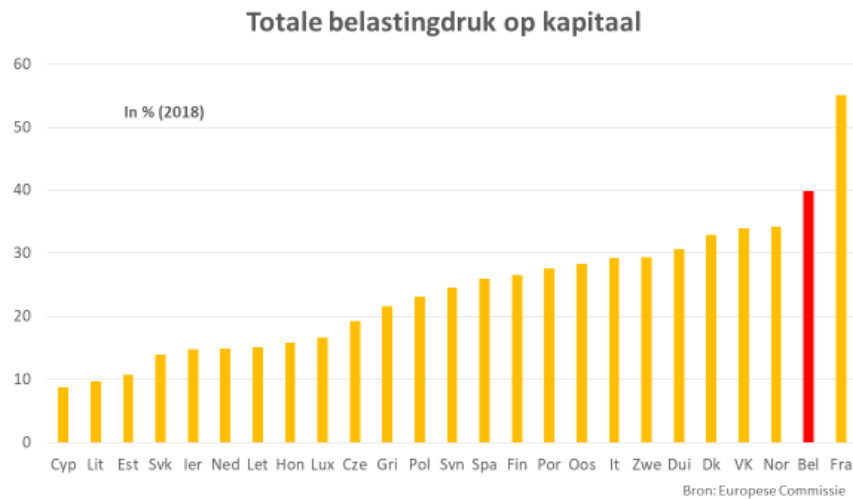
Hogere belastingen zijn in bepaalde hoeken het makkelijke antwoord op de vraag hoe we na de crisis de overheidsfinanciën terug op orde krijgen. Daarbij wordt vooral gekeken naar belastingen op kapitaal: 'laat de rijken de crisis betalen', 'belast inkomen uit arbeid en kapitaal hetzelfde', ... Het uitgangspunt lijkt daarbij telkens dat inkomens uit kapitaal of vermogen weinig of zelfs niet belast worden, en dat daar dus een enorm potentieel aan extra belastinginkomsten voor het rapen ligt. In de echte wereld valt dat nogal tegen. Volgens de Europese Commissie bedroeg de impliciete belastingdruk op kapitaal in 2018 39,8% (zie grafiek 4). Dat is na Frankrijk de hoogste belastingdruk op kapitaal in Europa, het Europese gemiddelde ligt op 24%. Bovendien zit die belastingdruk al jaren stevig in de lift. Sinds 2010 steeg de totale belastingdruk op kapitaal in België met ruim 11 procentpunt. Onze belastingen op kapitaal en vermogen kunnen zeker economisch efficiënter uitgewerkt worden, maar het idee dat we langs die weg gemakkelijk enorme bedragen aan extra belastinginkomsten kunnen ophalen gaat voorbij aan de realiteit dat de totale belastingdruk op kapitaal in ons land al hoog is.

Hetzelfde gaat trouwens op voor ons gehele belastingstelsel. Het Planbureau verwacht dat de overheidsontvangsten de komende jaren stabiliseren net boven 50% van het BBP, wat bij de hoogste ter wereld hoort. De overheidsuitgaven zouden stabiliseren rond 55%. Om dat gat dicht te rijden met extra belastingen, moet de belastingdruk

naar het (met voorsprong) hoogste niveau ter wereld. Dat zou onvermijdelijk negatieve gevolgen hebben voor onze economie. Er valt veel te zeggen voor stevige hervormingen om ons belastingstelsel te verbeteren, maar een forse verhoging van de belastingdruk is geen goed idee. De weg terug naar gezonde overheidsfinanciën zal de komende jaren toch vooral moeten lopen langs efficiëntere overheidsuitgaven en vooral economische groei.

GRAFIEK 4 – BELASTINGDRUK OP KAPITAAL IS AL HOOG

De meeste van de bovenstaande al te makkelijke conclusies uit de coronacrisis werden de voorbije maanden vlot opgepikt in het publieke debat, hoewel ze niet overeenkomen met de feiten. Als die verkeerde lessen de basis vormen voor het beleid na corona, dan zal dat ten koste gaan van onze welvaart op langere termijn.

Wat te leren uit corona?

Wordt alles anders in onze economie na corona? Allicht niet. De grote economische patronen blijven meer dan waarschijnlijk. Niettemin zijn er een aantal positieve trends die door de crisis versterkt worden, en die best ook na de crisis doorgetrokken moeten worden.

Dit zijn voor mij de belangrijkste lessen die we wel moeten onthouden uit de coronacrisis totnogtoe (opnieuw in willekeurige volgorde):

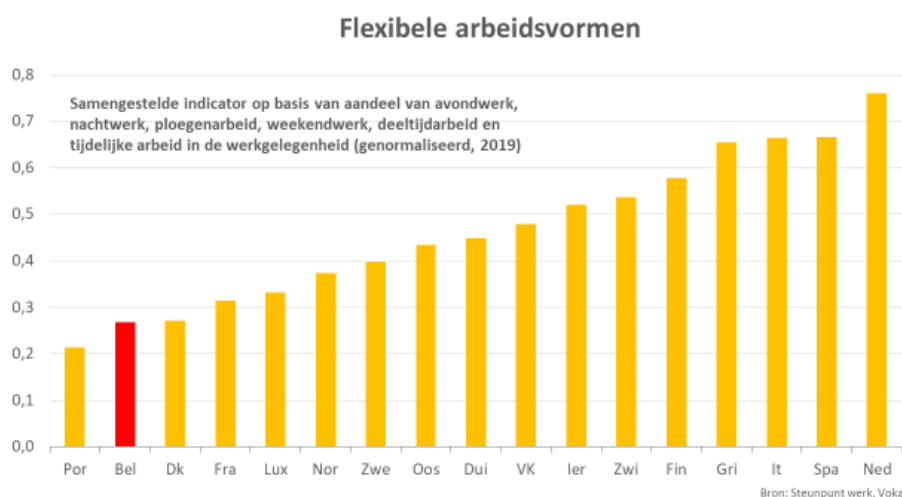
1. *Aanpassingsvermogen/flexibiliteit*

De winnaars uit deze crisis op het vlak van landen, overheden, bedrijven of individuen zijn diegenen die zich het best kunnen aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Op dat vlak bleek uiteindelijk veel meer mogelijk dan gedacht. Overheden pakten snel uit met een uitgebreid gamma aan steunmaatregelen, heel wat ondernemers probeerden nieuwe dingen, en zelfs in traditioneel minder flexibele sectoren als de ziekenhuizen of het onderwijs bleken zaken haalbaar die eerder onbespreekbaar leken. Ook voor andere grote veranderingen in onze economie en/of samenleving die minder acuut verlopen dan corona (maar daarom niet minder belangrijk zijn), zoals technologische verandering, internationalisering of klimaatverandering, is dat soort aanpassingsvermogen essentieel.

Dat aanpassingsvermogen doorheen de crisis kwam er trouwens niet dankzij, maar ondanks het beleidskader. Veel van onze structuren en regelgeving zijn immers gericht op het vrijwaren van het status quo. Absolute flexibiliteit kan niet het streefdoel zijn, maar onder meer op de arbeidsmarkt is er in België nog duidelijk ruimte voor verbetering op het vlak van flexibiliteit (zie grafiek 5).

GRAFIEK 5 – WEINIG FLEXIBILITEIT OP DE BELGISCHE ARBEIDSMARKT

2. *Robuustheid*

Deze crisis heeft verschillende fragiele processen blootgelegd, zowel bij bedrijven als overheden. Corona betekent niet het einde van internationale productieketens, maar

zou er wel voor moeten zorgen dat die ketens robuuster gemaakt worden. Zo valt het te vermijden om al te afhankelijk te zijn van één toeleverancier. Efficiëntie kan niet de enige overweging zijn bij de uitbouw van dat soort productieketens. Schokbestendigheid moet daarbij ook een factor zijn. Hetzelfde geldt voor overheden. Ook die kunnen best wat buffers inbouwen, wat de tekorten aan maskers en ander beschermingsmateriaal pijnlijk duidelijk maakte.

In die context past ook een beter uitgewerkt risicobeheer met oog op de langere termijn. Samen met geopolitieke spanningen en klimatologische rampen staan virusuitbraken al lang prominent op de lijstjes van globale risico's. Voor dat soort risico's, met een beperkte kans om zich te manifesteren maar potentieel zware gevolgen, zouden een soort rampenplannen klaar moeten liggen.

3. Digitalisering

Digitale oplossingen bleken cruciaal om door deze crisis te geraken. De trend naar meer digitalisering was uiteraard al eerder ingezet, maar werd door corona versneld. Die versnelling moet ook na de crisis doorgetrokken worden. Onze productiviteitsgroei, de belangrijkste motor van onze welvaartscreatie, is al decennialang aan het vertragen en ondertussen bijna stilgevallen. Digitalisering houdt een enorm potentieel in om die productiviteitsgroei terug op te krikken, wat zou helpen om de impact van de coronacrisis weg te werken, maar ook om onze langetermijnuitdagingen aan te pakken. Op vlak van digitalisering laten zowel overheden als bedrijven en individuen nog heel veel potentieel liggen.

4. Internationale coördinatie

Net als bij veel eerdere crisissen zorgde ook corona voor een reflex van landen om terug op zichzelf te plooiën. Europa kwam uiteindelijk wel met een uitgebreid steunplan, maar een betere internationale coördinatie, onder meer rond beschermingsmateriaal of ziekenhuiscapaciteit, had zo goed als zeker geresulteerd in een betere aanpak van deze crisis. Internationale samenwerking staat de jongste jaren onder druk, maar blijft een belangrijk potentieel voor extra welvaartscreatie.

Ook al is de coronacrisis duidelijk nog niet achter de rug, vallen er nu al lessen te leren uit deze crisis waarmee we onze economie op langere termijn structureel kunnen versterken. Als we er in slagen om onze economische processen flexibeler en robuuster te maken en om nog meer in te zetten op digitalisering en internationale coördinatie, dan komen we op termijn sterker uit deze crisis. Voka lanceerde in dat kader al het plan Samen Groeien met concrete ideeën om te komen tot een meer duurzame, gezonde en digitale groei.